

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО
АРЕШТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

**LEGAL ASPECTS OF APPLICATION HOUSE ARREST IN CRIMINAL
PROCEEDINGS**

Ільченко О. В.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри судочинства та міжнародного права

Сумського державного університету

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань щодо застосування домашнього арешту як виду запобіжного заходу у кримінальному провадженні. Проведено аналіз європейського законодавства, щодо застосування домашнього арешту. Визначено проблемні питання застосування домашнього арешту та шляхи їх вирішення з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: кримінальне провадження, аналіз, запобіжний захід, домашній арешт, міжнародний досвід.

Статья посвящена исследованию актуальных вопросов применения домашнего ареста как вида меры пресечения в уголовном производстве. Проведен анализ европейского законодательства, по применению домашнего ареста. Определены проблемные вопросы применения домашнего ареста и пути их решения с учетом международного опыта.

Ключевые слова: уголовное производство, анализ, мера пресечения, домашний арест, международный опыт.

The article investigates topical issues on the use of house arrest as a form of restraint in criminal proceedings. The analysis of European legislation on the use

of house arrest. Identified areas of use of house arrest and solutions of international experience.

Keywords: criminal proceedings, analysis, precaution, house arrest, international experience.

Актуальність теми. Пріоритет захисту та гарантії прав особистості є основним вектором розвитку інститутів національного кримінального судочинства. Демократизація і гуманізм – ключові принципи вдосконалення законодавчих норм, що регулюють різні галузі кримінального процесу, в тому числі і сферу застосування запобіжних заходів.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена зростаючими вимогами до забезпечення реалізації принципу верховенства права у кримінальному судочинстві взагалі і при застосуванні інституту запобіжних заходів зокрема.

Дієвим засобом забезпечення кримінального провадження є запровадження домашнього арешту як запобіжного заходу, застосування якого є яскравим прикладом гуманізації та демократизації національного кримінального процесуального законодавства. В той же час, враховуючи недостатній досвід застосування домашнього арешту є необхідність проаналізувати міжнародний досвід його застосування та впровадження його в національне законодавство.

Питання застосування домашнього арешту як запобіжного заходу в кримінальному провадженні у своїх працях досліджували такі науковці як О.В. Мироненко, О. М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є. В. Бурдоль, І.Я. Тацій, А. В. Портнов, А.В. Молдован, В.А. Савченко, Т.В. Садова, А.О. Шпачук, В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумило, І. Л. Дідюк, О.П. Кучинська, В. Г. Крайнюк, М. Й. Вільгушинський, В. І. Фаринник, А.В. Захарко.

Метою цієї статті є дослідження актуальних питань щодо застосування домашнього арешту як виду запобіжного заходу у кримінальному судочинстві з урахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. У наукових публікаціях зазначено, що домашній арешт – це запобіжний захід процесуального примусу з обмеженням свободи та особистої недоторканності підозрюваного, обвинуваченого з метою забезпечення належної поведінки вказаних осіб, із залишенням їх в умовах «м'якої» ізоляції, що дозволяє максимально задовольнити природні права особистості [1, с. 60].

Домашній арешт, як і будь-який інший запобіжний захід, передбачає певне обмеження прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. Щоб забезпечити захист прав і законних інтересів цих осіб та попередити зловживання з боку уповноважених органів, домашній арешт повинен обиратися лише за наявності визначених у законі підстав та з дотриманням конкретних умов. Підставою є обґрунтований фактичний привід застосування запобіжного заходу, в той час як умовою є певні вимоги, які свідчать про те, що запобіжний захід обрано законно

Умовами обрання домашнього арешту можна назвати встановлені у Кримінальному процесуальному кодексу загальні та спеціальні вимоги, дотримання яких є необхідним для законності та обґрунтованості його обрання.

Так, до загальних умов належать такі:

1. Внесення слідчим, прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.
2. Наявність процесуально-оформленого суб'єкта, до якого обирається запобіжний захід.
3. Наявність підстав обрання домашнього арешту.
4. Дотримання процедури подання клопотання про застосування домашнього арешту.

До спеціальних умов відносять:

1. Наявність житла у підозрюваного, обвинуваченого.
2. Зазначення в ухвалі про застосування домашнього арешту точної адреси житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати.

3. Встановлення обмежень до підозрюваного, обвинуваченого.

4. Наявність уповноваженого органу, на який покладено обов'язок здійснювати контроль за дотриманням домашнього арешту.

5. Можливість здійснювати контроль за дотриманням домашнього арешту.

Процесуальний порядок застосування цього запобіжного заходу зводиться до: а) подання слідчим, за погодженням з прокурором, вмотивованого клопотання слідчого судді, суду, про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та доказів на підтвердження його подання; б) постановлення слідчим суддею, судом за результатами розгляду клопотання вмотивованої ухвали про застосування до підозрюваного, обвинуваченого домашнього арешту з точним визначенням у ній житла, в якому він буде ізольований і у якому часовому режимі, та роз'ясненням йому по суті домашнього арешту і наслідків його недотримання; в) направлення ухвали для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого; г) повідомлення органу внутрішніх справ слідчому судді, суду про взяття особи на облік [2, с. 411].

Варто зауважити, що домашній арешт не повинен обмежувати права та свободи людини, а тому вказівка в ухвалі на окремі обмеження має бути вмотивована судом.

Позитивним є також те, що КПК України чітко встановлює строки можливого застосування домашнього арешту – 2 місяці, при особливій необхідності, пов'язаній зі складністю кримінального провадження, може бути продовжений до 6 місяців, але зазначений строк є граничним. Це стимулюватиме правоохоронні органи в стислі строки завершити досудове розслідування. По закінченні цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід скасовується [3, с. 36].

Цікавим є питання про те, яким саме чином буде здійснюватися контроль за виконанням домашнього арешту Статтею 181 КПК передбачено,

що цим будуть займатися працівники органів внутрішніх справ, які з метою належного контролю за особою та за виконанням вимог, покладених на неї під час досудового розслідування, уповноважені з'являтися за місцем проживання цієї особи, вимагати надання усних чи письмових пояснень з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань.

Відповідно до ч. 4 ст. 181 КПК орган внутрішніх справ повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження [4, с. 25].

КПК передбачає, що при застосуванні домашнього арешту для його безумовного виконання можуть застосовуватися електронні засоби контролю.

Їх сутність полягає у закріпленні на тілі особи пристрою, який даватиме змогу відслідковувати й фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби вчинити такі дії. Крім електронного браслета відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 9 серпня 2012 р. № 696 «Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю» можна застосовувати й інші засоби електронного контролю за підозрюваними (обвинуваченими): електронний моніторинг, мобільний контрольний пристрій, мобільний пульт моніторингу, персональний трекер, ретранслятор, сервер моніторингу, стаціонарний пульт моніторингу, стаціонарний контрольний пристрій [5].

Фахівці МВС розповіли, що даний електронний браслет дуже легкий і зручний в використанні. Його можна одягати хоч на зап'ясті, хоч на щиколотку - перші 5 хвилин відчуваєш, а потім забуваєш. Відомо, що в Україні така техніка не виробляється, і закуповується в Росії, Білорусі чи Великобританії. Задоволення, звичайно, не з дешевих, проте ініціатори

нововведення впевнені, що воно окупиться за рахунок коштів, заощаджених на утриманні арештантів у слідчих ізоляторах [6, с. 13].

Домашній арешт є певною мірою рівнозначним до обмеження волі. Він є другим за суворістю запобіжним заходом після взяття під варту, у зв'язку з тим, що має наступні обмеження: заборона виходу з житла повністю чи у певно визначений час; заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку; заборона спілкування з певним колом осіб та прийому будь-кого у себе вдома; застосування електронних засобів контролю та покладання обов'язку завжди мати їх при собі та забезпечувати роботу; покладання обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки чи інші сигнали контролю, телефонувати або особисто з'являтися у визначений час до органів міліції чи інших органів, що здійснюють нагляд за поведінкою обвинуваченого; встановлення спостереження за обвинуваченим або його житлом, а також охорона його житла чи відведеного йому для житла приміщення; інші подібні заходи, які забезпечують певну поведінку і не сувору ізоляцію від суспільства.

А найголовніше те, що нарешті наша держава зможе поступово позбутися порушення права на свободу й особисту недоторканність закріпленого в статті 5 Європейської Конвенції. За даними суду, найбільш часто в Україні порушується право на чесний суд, на захист власності, на ефективний правовий захист, на розгляд справи в розумні строки, а також право на свободу і безпеку [7, с. 320].

Особливо позитивним було б застосування домашнього арешту відносно неповнолітніх осіб, що обвинувачуються у вчиненні злочинів. Адже ні для кого не є секретом, що їхнє перебування в ізоляторі тимчасового тримання чи в слідчому ізоляторі не тільки не має виховного впливу, а навпаки – калічить ще не сформовану дитячу психіку. А це може призвести, і призводить, до того, що неповнолітні, один раз випадково «спіткнувшись», стають на шлях злочинної діяльності.

Такий запобіжний захід можна було б застосовувати й до цілої групи осіб із особливими потребами, перебування яких під вартою є небажаним, зокрема це особи, які страждають на певні хвороби, що не підлягають лікуванню, мають на утриманні неповнолітніх дітей, особи похилого віку [8, с. 10].

Крім того, В.Г. Крайнюк вважає за необхідне прийняти Закон України «Про домашній арешт», в якому, на його думку, потрібно регламентувати порядок і умови застосування та здійснення такого виду запобіжного заходу. В Законі повинні міститися чіткі вказівки про те, хто саме і яким чином повинен здійснювати нагляд за поведінкою особи, відданої під домашній арешт, як здійснювати нагляд за кореспонденцією, переговорами (в тому числі телефонними і за допомогою електронної пошти), особистими зустрічами певної особи. Цим Законом, звичайно ж, повинні бути гарантовані права та законні інтереси осіб, до яких буде застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту [7, с. 321]

Отже, можна зазначити, що домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному провадженні хоч і зайняв уже на думку науковців та інших практиків досить високе місце серед запобіжних заходів але все ж таки має деякі проблеми щодо його застосування.

У світі практика застосування домашнього арешту широко застосовується вже багато років. Домашній арешт, як запобіжний захід, передбачений наприклад у таких країнах як Казахстан, Латвія, Литва, Німеччина, Росія, Швеція, та в багатьох інших.

Законодавством окремих європейських держав (кримінальні кодекси Сан-Марино, Албанії, Італії, Іспанії, Швеції тощо) домашній арешт передбачається вже як специфічний вид покарання [9, с.17].

Наприклад, в США домашній арешт не є нововведенням. Цей вид покарання передбачений Зводом законів США 1976 року народження, а також власним правом штатів. Згідно законів США, домашній арешт застосовується за рішенням суду і передбачає, що засуджений повинен

постійно перебувати в своєму будинку. У квартирі не повинно бути ніяких алкогольних напоїв, наркотиків і зброї. Спілкування по телефону обмежується часовими рамками, а в разі наявності у засудженого комп'ютера з можливістю роботи в Інтернеті його попереджають, що його віртуальне життя буде триматися під контролем. Поліцейські можуть нагрянути до арештанта в будь-який час доби з метою перевірити його стан, справність роботи апаратури, оглянути квартиру на предмет наявності заборонених предметів. Особа, яка знаходиться під домашнім арештом, повинна виконувати суспільно корисну роботу або відвідувати спеціальні програми. У вихідні дні та вечірній час покидати межі будинку взагалі забороняється, крім випадків особливої необхідності (відвідування лікаря; виконання роботи відповідно до рішення суду).

Широко використовується постійна електронна сигналізація, з'єднує місце проживання засудженого з комп'ютерною системою оповіщення, що знаходиться в відділі служби нагляду. Більш того, в окремих випадках засуджений зобов'язаний кілька разів на день набирати спеціальний телефонний номер, підтверджуючи присутність вдома, називати дату свого народження, повторювати вимовлені перевіряючим його співрозмовником слова і пропозиції. Існують і складні системи електронного стеження, які дозволяють здійснювати звукову або візуальну ідентифікацію засудженого. Домашній арешт, застосовується також і в якості запобіжного заходу до винесення остаточного рішення суду.

У Франції арештанта має право працювати, відвідувати друзів, ходити в кіно. Правда, все це за умови, що він знаходиться під своїм дахом у вечірній час і не покидає її по неділях. Призначений такий вид покарання для засуджених злочинців, які відбули половину терміну тюремного ув'язнення і можуть бути звільнені, але зобов'язані перебувати під поліцейським контролем аж до закінчення всього терміну, визначеного судом.

В Іспанії домашній арешт в чистому вигляді не існує, але існує тимчасове примусове розміщення поза місцями ув'язнення. Ця міра

покарання може мати на увазі і примусове розміщення покараної людини за домашньою адресою. Згідно з Кримінальним кодексом Іспанії, цей вид покарання може застосовуватися лише щодо осіб, які не вчиняли тяжких злочинів. Тривалість тимчасового примусового розміщення визначається суддею і не повинна перевищувати 12 днів. Під домашній арешт іспанська судова влада може помістити і злочинців, які вчинили більш серйозні злочини, якщо того вимагає стан здоров'я ув'язненого, підтверджений лікарями. І все ж іспанські суди останнім часом практично не застосовують покарання у вигляді домашнього арешту. Причина - часті порушення територіальної заборони [10, с. 163].

У КПК Киргизької Республіки (ст. 109-1) домашній арешт пов'язаний із забороною: спілкуватись з певними особами; отримувати та відправляти кореспонденцію; залишати житла вночі; виїжджати за межі адміністративної території без дозволу слідчого, суду або органу в провадженні якого знаходиться кримінальна справа [11].

Відповідно до ст. 188 КПК Республіки Молдова домашній арешт супроводжується застосуванням одного або декількох обмежень: заборони виходу з житла; обмеження телефонних переговорів, отримання і відправлення кореспонденції та використання інших засобів зв'язку; заборона спілкуватись з певними особами і приймати кого-небудь у своєму житлі.

Доречно також зазначити, що КПК Республіки Молдова передбачає певні обмеження щодо застосування домашнього арешту, який може бути застосований до осіб у віці більше ніж 60 років, інвалідам I групи, вагітним жінкам та жінкам, які мають на утриманні дітей віком до 8 років лише у випадку обвинувачення їх у скоєнні особливо тяжкого злочину [23].

Відповідно до ст. 149 Республіки Казахстан заарештованому можуть заборонити спілкування з певними особами, отримання та відправку кореспонденції, ведення переговорів з використанням будь-яких засобів зв'язку. Також можуть встановлюватися обмеження щодо виходу з житла.

Місце проживання заарештованого може охоронятись. За його поведінкою (за необхідністю) встановлюється нагляд [13].

У висновку, слід відзначити той факт, що рівень розвитку такого інституту, як домашній арешт, у всіх розглянутих країнах є неоднаковим. У кожній країні є свої особливості, як позитивні, так і негативні.

Висновки. Враховуючи аналіз національного законодавства та міжнародного досвіду застосування домашнього арешту слід зазначити що домашній арешт є більш гуманним запобіжним заходом в порівнянні з триманням під вартою, його запровадження є прогресивним для українського законодавства.

Застосування такого запобіжного заходу, як домашній арешт, дасть можливість скоротити кількість осіб, що знаходяться в слідчих ізоляторах приблизно на третину, скоротити витрати бюджету і держави на їх утримання, на оплату персоналу органів пенітенціарної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дідюк І. Л. Поняття домашнього арешту/ І. Л. Дідюк// Вісник ХНУВС. – 2013. –№ 3. – С. 59-65
2. Гончаренко В.Г. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В.Г. Гончаренка, В.Т.Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Шпачук А.О. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінальному процесуальному законодавстві / А.О. Шпачук// Часопис Академії адвокатури України. –2013. – №19. – С. 34-38
4. Фаринник В. І. Домашній арешт – альтернатива триманню під вартою/ В. І. Фаринник // Юридичний вісник України. – 2012. – № 25. – С. 23-29
5. Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю/ Наказ від 09.08.2012 № 696 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12>

6. Котнюк Ю. Домашний арест как гуманная альтернатива / Ю. Котнюк // Судебно-юридическая газета. – 2012. – № 39. – С. 13. – [Электронный ресурс] Режим доступа : <http://sud.ua/newspaper/2012/10/10/43407-domashnij-arest-kak-gumannaya-alternativa>
7. Крайнюк В. Г. Домашний арест як запобіжний захід у кримінальному провадженні / В. Г. Крайнюк // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. серія: Юридичні науки. –2013. – № 2-1. – С. 317-324
8. Вільгушинський М. Й., Ліхолетова Ю.А. До питання застосування домашнього арешту відповідно до кримінального процесуального кодексу України/ М.Й. Вільгушинський, Ю. А. Ліхолетова // Адвокат. – 2012. – № 11 . – С. 9-13
9. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному процесуальному законодавстві / О.П.Кучинська//Адвокат. –2012. – №7. – С. 17-19
10. Куценко Д.В. Домашній арешт у зарубіжних країнах / Д.В. Куценко// Науковий вісник Херсонського державного університету. –2014. – №1 (3). – С. 162-165
11. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики: от 30 июня 1999 года. – М.: [Академия](#), 2000. – 528 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
http://online.adviser.kg/Document/?doc_id=30241915&page=5
12. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14 марта 2003 года. – Кишинёв: Кишинэу, 2010. – 227 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3833
13. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года . – М.: Юрист, 2011. – 236 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008442#sub_id=1490000

Ільченко О.В. Правові аспекти щодо застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні // О.В. Ільченко / Порівняльно - аналітичне право. – 2016. – № 2. – С. 213–216. - Режим доступу: <http://pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja>